

Yrkesgemensam Handbok

För personal som möter personer utsatta
för hedersrelaterat våld och förtryck

Yrkesgemensam Handbok

För personal som möter personer utsatta
för hedersrelaterat våld och förtryck

Handboken är en del av Malmö stads Kvinnofridsprogram

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Bakgrund	8
1.2 Värdegrund och målsättning	8
1.3 Varför en handbok om hedersrelaterat förtryck	10
1.4 Upplägg	10
1.5 Ord och begrepp; val och användning	11
2. Hedersrelaterat våld och förtryck	13
3. Förhållningssätt och metod	18
3.1 Att skapa en bild av situationen	18
3.2 Att tydliggöra handlingsalternativ, medvetandegöra och stödja	20
4. Skolan	24
4.1 Ansvarsfördelning inom skolan	24
4.2 Att upptäcka hedersrelaterat förtryck	25
4.3 Anmälningsskyldighet till socialtjänsten	26
4.4 Stödjande insatser	28
4.5 Övriga riktlinjer	30
4.6 Förebyggande arbete	32
4.7 Checklista vid akuta situationer	36
5. Socialtjänsten	38
5.1 Att tänka på under utredning	41
5.2 Att tänka på vid placering av flickan	46
5.3 Stödinsatser	48
5.4 Checklista vid akuta situationer	50
Bilaga 1. Lagar och konventioner	52
Bilaga 2. Viktiga telefonnummer till verksamheter och resurser i i Malmö och Skåne	67
Bilaga 3. Webb- och Litteraturlista	70

1. Inledning

Sverige har mer och mer utvecklats till ett mångkulturellt samhälle. I Malmö finns mer än 160 länder representerade och drygt hälften av skoleleverna har utländsk bakgrund. Den snabba samhällsförändringen innebär att personal inom socialtjänst, skola, omsorg och rättsväsende ibland befinner sig i situationer de inte är föreberedda inför. Ett fenomen som kan skapa osäkerhet om hur man skall förhålla sig kommer från det som brukar benämnas som hedersrelaterat våld och förtryck.

Företeelsen har på allvar uppmärksammats i Sverige sedan Fadime Sahindal mördades 2002. En diskussion har satts igång kring fenomenet – hur vanligt det är, vilka tecken man skall vara uppmärksam på, hur man kan hjälpa de utsatta och hur man kan förebygga och förhindra problemet. Regeringen har prioriterat frågan och ett flertal projekt har startats med syfte att skapa effektivt skydd och stöd till de utsatta grupperna.

Innehållet i denna handbok bygger på de diskussioner som förekommit i lokala samverkansgrupper, med representanter från olika verksamheter och myndigheter, på utbildningsdagar, andra riktlinjer och på litteraturgenomgångar. Arbetet har genomförts i samarbete med Hanna Cinthio som då var projektledare på BRIS projekt Alima. Sammanställningen av materialet har gjorts av projektsekretare Sofia Axelsson.

Jag vill tacka alla som medverkat i arbetet.

Malmö mars 2007

Margot Olsson

Samordnare och utvecklingssekreterare för kvinnofridsprogrammet i Malmö

1.1 Bakgrund

I Malmö finns sedan 1999 ett kommunövergripande handlingsprogram vid våld mot kvinnor – det s k Kvinnofridsprogrammet. I handlingsprogrammet framhålls att våld mot kvinnor och barn är ett allvarligt brott, ett stort samhällsproblem och en viktig folkhälsofråga. Våldet medför stora individuella konsekvenser och höga kostnader för samhället. Programmet bygger på värderingen att det är samhällets ansvar att skydda och stödja kvinnor och barn som utsätts för våld i nära relation. Det poängteras också att insatser behövs för alla berörda parter i familjen och att samverkan mellan myndigheter och ideella organisationer är nödvändigt i kampen mot våld. Kvinnofridsprogrammet har efterhand fått utökade ansvarsområden till närliggande frågor, som att arbeta med barn och ungdomar som utsätts för våld och sexuella övergrepp. Att motverka och förhindra hedersrelaterat våld samt att utveckla verksamheter och metoder kring detta fenomen är en del av vidareutvecklingen av programmet.

På flera stadsdelar har samverkansgrupper startats i syfte att uppmärksamma och stödja de ungdomar som är berörda. Behov av gemensamma riktlinjer och förbättrat samarbete har lyfts fram.

1.2 Värdegrund och målsättning

FN har slagit fast att våldet mot kvinnor och flickor bygger på historiska ojämlikheter mellan män och kvinnor. I FN:s handlingsprogram mot våld gentemot kvinnor har fastställts att det krävs en helhetssyn och ett tvärasektoriellt arbetssätt för att åstadkomma ett samhälle fritt från könsspecifikt våld. Vidare betonas att traditionella sedvänjor som är skadliga för kvinnor måste motverkas och att traditioner aldrig får användas som ursäkt för förtryck.

I de mänskliga rättigheterna hävdas individens frihet och integritet och alla människors lika värde. Kvinnor som utsätts för könsspecifikt våld kan inte tillgodogöra sig de fri- och rättigheter som borde vara del av deras liv. Att motarbeta våld mot kvinnor ingår därför i arbetet med att implementera de mänskliga rättigheterna.

Flickor och unga kvinnor som utsätts för hedersrelaterat förtryck diskrimineras ofta på flera plan. De behandlas på ett visst sätt i sina familjer på grund av att de är flickor och på ett visst sätt i samhället på grund av sin etniska tillhörighet. De delar svårigheterna av att vara ung och flicka med andra unga kvinnor i samhället. Inom de patriarkala familjesystemen utsätts även homosexuella ungdomar för förtryck och de har svårt att få hjälp i ett samhälle där deras problem osynliggörs. Icke-diskriminering är en del av grundstommen inom mänskliga rättigheter. Det innebär att ingen ska undanhållas sina rättigheter på grund av faktorer som kön, etnicitet och sexuell läggning. Inte heller ålder ska innebära negativ särbehandling.

Hedersrelaterat våld och förtryck inleds ofta när ungdomarna fortfarande är omyndiga. Barn är i beroendeställning till vuxna, både till sina vårdnadshavare och till samhället i övrigt. De behöver därför speciellt stöd och skydd. I FN:s Barnkonvention framhålls att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet och att barnets åsikt ska beaktas i förhållande till ålder och mognad.

Malmö stad har genom handlingsprogrammet för Kvinnofrid satt upp målsättningen att på bred front angripa våldet mot flickor och kvinnor. Programmet bygger på de grundläggande värderingar som hävdas i FN:s internationella konventioner och i svensk lagstiftning. Programmets övergripande målsättningar är att förebygga våld och verka för jämställdhet mellan kvinnor och män.

1.3 Varför en handbok om hedersrelaterat våld och förtryck

En av de insatser som genomförts i Kvinnofridsprogrammet är en yrkesövergripande handbok. I handboken finns information och stöd för personal som kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor, barn som lever med våld, och männen bakom våldet. Hedersrelaterat våld har många beröringspunkter med annat våld mot flickor och kvinnor men inbegriper också viktiga skillnader.

Skillnaderna i hur förtrycket och våldet uttrycks har praktiska konsekvenser i vilken hjälp ungdomarna behöver. Därför fanns det behov av att utveckla en särskild handbok om denna form av hot, våld och förtryck.

1.4 Upplägg

Handboken är tänkt att kunna läsas av olika yrkesverksamma personalgrupper som kommer i kontakt med de utsatta ungdomarna. Det finns dock särskilda avsnitt riktade till skola och socialtjänst som mest frekvent möter dem. Mer information kan man få i den yrkesövergripande handboken. Där finns också egna avsnitt för personal inom sjukvård och rättsväsende.

I andra kapitlet ges en allmän kunskapsbakgrund till företeelsen. Tredje kapitlet innehåller metoder och förhållningssätt i mötet med de utsatta ungdomarna. Här finns förslag på hur man ställer frågor kring problematiken och hur man kan stödja flickan.

Fjärde och femte kapitlet riktar sig till skola respektive socialtjänst och är menade att fungera som vägledning. Kapitlen ger också översiktlig information om hur skola och socialtjänst arbetar, för att skapa bättre förståelse av de olika yrkesgruppernas skyldigheter och begränsningar.

Handboken finns förutom i bokform på Malmö stads hemsida, www.malmo.se

sökord kvinnofridsprogrammet. Där finns ett särskilt kapitel där resurser och verksamheter som arbetar med problematiken presenteras såsom Embla – Malmö stads skyddade boende för flickor och unga kvinnor, Kriscentrum för våldsutsatta kvinnor och barn och frivilliga organisationer speciellt inriktade på hedersproblematik.

Det finns mycket information om hedersrelaterat förtryck i både bokform och på webbsajter som direkt riktas till ungdomarna. I Webb och Litteraturlistan finns tips om sådana böcker och sajter, exempelvis Rädda barnens *Överlevnadshandbok för flickor om frihet och heder*. Här finns också webblänkar och litteratur om ämnet till personal som vill ha mer kunskap.

I bilaga 1, finns en sammanställning av lagstiftning och konventioner som kan vara relevant då barn och ungdomar är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Lagarna är utdrag från skollagen, socialtjänstlagen, brottsbalken med flera.

1.5 Ord och begrepp; val och användning

Vi är idag relativt vana vid uttryck som hedersmord, hedersrelaterat våld och till och med hederskultur. Men att sätta samman våldshandlingar med ordet heder är inte helt oproblematiskt. Valet att använda hedersrelaterat våld och förtryck i den här texten grundar sig på att det är ett etablerat uttryck och att det inte finns något allmänt accepterat alternativ. Visst stöd för uttrycket finns i ordet hedersmord inom vissa geografiska områden. Det används som juridisk beteckning för mord på kvinnor och kan ge strafflindring på grund av att mannens heder sägs ha kränkts. I det finns en koppling mellan dagens betydelse och en mer ursprunglig användning av orden.

Begreppet etnisk grupp används för att avgränsa en viss folkgrupp. Begreppet ska inte uppfattas som ett avskiljande i betydelsen att *de* är etniska och att *svenskar*

står utanför en sådan beteckning. Alla folkgrupper kan betecknas som etniska grupper. Enligt samma princip används ordet kultur för att beskriva en grupps gemensamma värderingar, handlingssätt och koder. Kultur och tradition kan inte ensamt förklara mäns våld mot kvinnor, eller våld inom familjen. Dessa företeelser kan bero på flera faktorer oberoende av etnisk tillhörighet som kan höra samman med både samhällssystem, attityder och värderingar samt individuella problem.

Slutligen, att framför allt benämna dem som drabbas av det hedersrelaterade förtrycket som 'flickor och unga kvinnor' görs delvis för att tydliggöra problemets natur. Att genomgående använda "ungdomar" eller "flickor och pojkar" kan vara missledande då det könsneutraliserar en företeelse som bygger på patriarkala idéer. Benämning är också enklare att använda i löpande text. Att ungdomar av båda könen kan utsättas på grund av sexuell läggning lyfts fram efter hand. Grundproblematiken är dock samma. Detta gäller även heterosexuella pojkar och unga män vars liv styrs och/eller påverkas av den så kallade hederskulturen.

2. Hedersrelaterat våld och förtryck

Den mest uppmärksammade formen av hedersrelaterat våld är hedersmordet. Men hedersrelaterat förtryck tar sig oftast inte så extrem form. Det är inte ens säkert att fysiskt våld förekommer. Fysiskt våld är vanligen ett uttryck för att förtrycket *inte* fungerar på annat sätt.

I kulturella system där hedersrelaterat förtryck förekommer är individens rättigheter underordnat familjen och släktens behov. Systemet är starkt patriarkalt och förtrycket centreras kring kontroll av flickors och kvinnors sexualitet. Männens och gruppens heder är direkt avhängigt av de kvinnliga medlemmarnas faktiska eller påstådda sexuella beteende. Kvinnor associeras generellt med skam och unga, ogifta kvinnor och flickor är särskilt sårbara. Deras bevarade oskuld anses vara hela släktens angelägenhet. Ibland räcker det med rykten för att en flicka ska misstänkliggöras och sprida skam över sin familj. Om familjen har misskrediterats måste hedern återupprättas genom att den som dragit skam över familjen bestraffas. Våldet är ofta kollektivt beslutat och sanktionerat inom släkten. Det utförs av och riktas mot både män och kvinnor.

Systemet är hierarkiskt i förhållande till kön såväl som ålder och ogifta döttrar befinner sig längst ned i hierarkin. Familjen och släktens medlemmar kan vara bosatta i flera olika länder, men trots detta ha stort inflytande över varandra.

Formen för förtrycket skiljer sig. I en familj innebär det att en flicka knappast kan röra sig utanför hemmet, hindras ha vänner, måste klä sig på ett visst sätt och inte får delta i viss skolundervisning. I en annan familj har en flicka full rörelsefrihet till den dag hon vill gifta sig med en man som familjen inte godkänner. Bestraffnings-skalan vid beteenden som anses gå emot familjens regler kan handla om allt från känslomässig utpressning till direkt fysiskt våld och mord. Även uppmaning till självmord kan förekomma. Gemensamt är att det ständigt finns ett underliggande

hot om bestraffning om gränser överskrids.

Det går inte att säga hur många flickor i Sverige vars liv begränsas av hedersrelaterat förtryck. Men det är troligt att de flesta flickor väljer att inte utmana systemet, på grund av hot men också på grund av den känslomässiga knytningen till familjen. I samma kollektiv som har starka krav på medlemmarnas uppförande finns också ett löfte om att alltid vara omhändertagen och ha en självklar plats i tillvaron.

Förekomsten av hedersrelaterat förtryck och våld har en komplex bakgrund som kan kopplas till vissa etniska gruppers kulturella tillhörighet och relation till hemlandet. Företeelsen kan finnas i familjer som är välintegrerade i samhället men utanförskap i förhållande till arbetsmarknaden, boendesegregation och påtryckningar från släkt och vänner i hemlandet kan förstärka problematiken. En annan förstärkande faktor kan vara konfrontationen mellan invandrarungdomarnas anpassning till svenska kulturmönster och föräldrarnas krav på ett beteende som stämmer med deras värderingar. Det är viktigt att komma ihåg att inom de etniska grupper där hedersrelaterat förtryck existerar är företeelsen inte representativ för alla inom gruppen.

Det geografiska ursprunget till hedersrelaterat våld är inte helt lätt att definiera och vilka länder som anges brukar också skilja sig mellan olika informationskällor. I somliga länder är det bara i vissa grupper som företeelsen ingår. Migration och invandring gör bilden än mer komplex. Genom att ange specifika länder finns risken att stereotyper skapas eller förstärks, men också att utsatta flickor förbises om de inte passar in i mallen. Det bästa är att ta reda på så mycket som möjligt om flickans bakgrund i varje enskilt fall då förtryck misstänks.

Religion är i sig inte avgörande för förekomsten av hedersrelaterat förtryck.

Företeelsen existerar inom ett stort antal religioner, men bara inom vissa delar av dessa. Förtrycket verkar därmed vara sammankopplad med kultur och tradition snarare än med religion.

Äktenskap är enligt vissa traditioner ett sätt att knyta allianser och anses då vara hela släktens angelägenhet. Ett arrangerat äktenskap i Sverige idag kan innebära att en släkting får möjlighet att bosätta sig här och komma ifrån fattigdom och utsatthet. Det kollektiva ansvaret för släktens fortlevnad, status och anseende lägger stor press på individen. Ett äktenskap kan bestämmas tidigt, ibland innan familjen flyttat till Sverige.

Erfarenhet visar att det inte är ovanligt att flickorna gifter sig vid ung ålder. Det har länge funnits en lagstadgad tolerans för barnäktenskap i Sverige. Det har varit möjligt att få dispens att gifta sig under 18 år om detta är lagligt i det land flickan (och i vissa fall pojken) kommer ifrån. Sedan lagändringen i maj 2004 ges inte dispens för barn med hänvisning till tradition eller sed. Men för en flicka som vuxit upp i en starkt patriarkal miljö behöver 18-årsgränsen inte betyda så stor skillnad. Hon kan vara uppfostrad att förlita sig på andra familjemedlemmars vilja och ha otillräckliga resurser att hävda sig mot detta. Det finns också sätt att gå runt lagen genom att ett avtal görs upp innan flickan blir myndig, men sedan väntar man med det formella äktenskapet tills efter 18-årsdagen. Förtrycket från kvinnans familj behöver inte upphöra för att hon gift sig. Trots att hon är vuxen och kanske redan har flera barn bestämmer fortfarande fadern och bröderna vad hon får göra, till exempel kan de motsätta sig en skilsmässa

Kvinnlig könsstympning är en form av våld som existerar inom vissa delar av så kallade hederskulturer. Själva ingreppet kan göras på olika sätt och har utifrån det

varierande grad av hälsomässiga konsekvenser. Könsstympling kan ge skador för livet, både psykiska och fysiska, och alla former är olagliga i Sverige, oberoende av var de utförs. Genom könsstympling kontrolleras och förtrycks den kvinnliga sexualiteten.

Omfattningen av övergreppet av flickor som bor i Sverige är mycket osäker. Det finns cirka 15 polisanmälningar i Sverige – men endast ett fåtal har lett till åtal. Könsstympling av flickor som bor i Sverige sker troligen i familjens hemland. Det går dock inte att utesluta att ingreppet kan göras i Sverige.

Könsstympling är en särskild form av barnmisshandel. Stymplingen är en engångshändelse och förbudet regleras i en egen lagstiftning, *Lag med förbud mot könsstympling av kvinnor* (Se bilaga). Föräldrar kan låta utföra ingreppet och i övrigt vara välfungerande och kärleksfulla vårdnadshavare. För dem betyder ingreppet att flickan får en form av social tillhörighet och status. Det händer också att föräldrarna själva ställer sig tveksamma till ingreppet men känner sig pressade av övrig familj och släkt att utföra det.

Ungdomar som är homo – och bisexuella samt transpersoner av båda könen är mycket utsatta inom dessa familjer. Då den patriarkala ordningen är heteronormativ är annan sexuell läggning än den heterosexuella ett hot mot kollektivets värderingar. Homosexuella ungdomar kan uppfattas som en skam för familjen och riskerar att utsättas för våld och förtryck. Många ungdomar internaliserar familjens och släktens förakt och börjar se sig själva som onaturliga. Familjens och släktens förtryck blir särskilt svårt då det både riktar sig mot vad ungdomarna är och mot deras beteende. De blir därmed förkastade som personer. Hedersrelaterat förtryck på grund av sexuell läggning är ett problem som uppmärksammats relativt nyligen och kunskapen är fortfarande begränsad. RFSL Rådgivningen Skåne har på upp-

drag av Länsstyrelsen i Skåne kartlagt situationen för ungdomarna. De visade sig vara i stort sett osynliggjorda av de instanser som var i position att hjälpa dem. Under avsnittet Verksamheter/Resurser i nätupplagan finns information om RFSL: s möjligheter att hjälpa.

Pojkar och unga män kan också utsättas för hedersrelaterat våld. Pojkarna kan trots sin relativt sett större handlingsfrihet vara tvingade att följa familjens vilja gällande viktiga livsbeslut och bli bestraffade om de motsätter sig denna. De kan utsättas för hot och våld såväl som uteslutning ur familjen om de inte följer kollektivets normer.

Pojkar får ofta ansvaret att kontrollera sina systrar och andra kvinnliga släktingar. Familjen/slakten utnyttjar på så sätt pojkarna till att bli en del av systemet. För en del pojkar och unga män är detta ansvar tungt att bära. Istället för att var med sina vänner måste de ägna en stor del av till exempel rasterna i skolan till att bevaka systemen. Vissa är också motståndare till systemet och hamnar i en svår lojalitetskonflikt mellan systemen och föräldrarna.

Tillvägagångssättet för personal vid situationer som rör ungdomar utsatta för hedersrelaterat förtryck är lika oavsett om det rör sig om en flicka eller pojke. I arbetet måste man alltid vara öppen och göra en individuell bedömning av varje persons situation och behov.

3. Förhållningssätt och metod

Att misstänka att en flicka eller ung kvinna är utsatt för hedersrelaterat förtryck är en svår situation som kräver mycket av den som är i position att hjälpa henne. Detta kapitel är menat att vara ett stöd för yrkesverksamma som befinner sig i en sådan situation. Innehållet är delvis hämtas från Lasse Johanssons sammanställning "Avgörande livsfråga" som bygger på hans erfarenhet som skolkurator på Angeredsgymnasiet.

Det är bra att ha en allmän kunskap om såväl familjeförhållanden, som information om vilken etnicitet flickan tillhör och religionens betydelse i familjen. Den viktigaste informationskällan är dock flickan själv som är expert på sin situation. Det bästa sättet att få en tydligare bild av vad som pågår är att lyssna noggrant på det hon säger. Tänk på att:

- **Göra en noggrann bedömning av hur allvarlig situationen är.**
Det är en livsavgörande fråga – hjälp henne definiera alternativen
- **Få henne att inse följderna av olika alternativ.**
Ge stöd åt flickan i hennes beslut

3.1 Att skapa en bild av situationen

Det är stor skillnad på en generationskonflikt och hedersrelaterat förtryck. I en generationskonflikt kan en flicka vara frustrerad över begränsningar, men hon befinner sig för den skull inte i en hotfull belägenhet. Följande frågor kan vara till hjälp att utvärdera situationen och bedöma hur allvarlig den är:

Frågor till hjälp att reda ut vilken form av problematik det gäller

- Vad vill du göra som du inte får?
- Vad måste du göra som du inte vill?
- Vilka argument används för att reglerna ska efterföljas?
- Vilka metoder används för att reglerna ska efterföljas?
- Vilka är konsekvenserna om reglerna bryts?
- Hur länge har kontrollen pågått?
- Föreligger underliggande eller direkt uttalade hot? I så fall från vem eller vilka?
- Förekommer våld? I så fall från vem eller vilka?
- Vad tycker dina föräldrar om den du är kär i? Kan du ta hem din partner?
- Vilka krav finns om utseende?
- Vad har sagts om din framtid?
- Vilka män upprätthåller reglerna?
- Vilken är mammans respektive pappans hållning i dessa frågor?
- Hur ser bröders, systrars och släktingars inställning och agerande ut?

Frågor till hjälp att klargöra flickans egen inställning

- Varför tycker du att det är fel att andra i din familj bestämmer över dig och ditt liv?
- Vad vill du kunna bestämma om klädsel och sminkning?
- Hur skulle du beskriva din sexualitet? Attraheras du av både pojkar och flickor?
- Hur vill du att din framtid ska gestalta sig?
- Har du protesterat och markerat din uppfattning, och i så fall på vilket sätt?
- Vad har du i övrigt gjort för att få till stånd en förändring?
- Har du tidigare sökt hjälp för att tala om din situation?
- Vad händer när du protesterar?

Sammanställ en bild av situationen. Jämför beskrivningen av situationen med flickans inställning till den. På det sättet blir det lättare att avgöra vilken form av konflikt det handlar om.

Det kan visa sig att hennes situation inte innefattar förtryck. Den handlar snarare om föräldrar med starka moraliska krav och strängt förhållningssätt till tider och uteliv, under det att hon själv vill ha mindre regler och mer självbestämmande. Det är med andra ord en generationskonflikt där en tonåring försöker frigöra sig och bli sin egen. Hon kan behöva stöd att hantera detta men arbetet blir annorlunda än vad som behandlas här.

Det kan också visa sig att hennes tillvaro präglas av stränga frihetsbegränsande regler som upprätthålls genom hot och/eller våld. Hennes krav på bättre förhållanden är berättigade och hon behöver mycket stöd i hur hon ska hantera sin belägenhet. Det är viktigt att du som rådgivare arbetar tillsammans med henne och inte pressar fram några beslut. Ha tålamod och lyssna på var hon befinner sig. Förtroende om exempelvis sexuell läggning röjs inte förrän tillit har etablerats. Vad hon än bestämmer sig för att göra ska vara väl grundat och genomtänkt. Beslutet kan vara avgörande för hur hennes kommande liv gestaltar sig.

3.2 Att tydliggöra handlingsalternativ, medvetandegöra och stödja

Avgrensa och klargör din yrkesroll. På grund av vikten av det beslut som måste tas är det avgörande att flickan fattar det självständigt så långt det är möjligt. Tala om vilka dina skyldigheter är, vad du kan göra för henne och vilka begränsningar du har.

Klargör olika handlingsalternativ. Hjälプ henne att formulera tänkbara handlingsalternativ och se följderna av dessa. Medverka till att hon ser både positiva och

negativa konsekvenser av de olika alternativen. Få henne att tänka igenom praktiska följder såväl som känslomässiga.

I förenklad form går det att utskilja fyra olika huvudlinjer som hon kan välja att följa. Hon kan välja mellan att:

- Acceptera situationen som den är, det vill säga välja familjetraditioner och sammanhållning före de egna rättigheterna.
- Acceptera situationen som den är i stora drag men hävda vissa begränsade rättigheter. Det kan vara rätten att välja partner inom den egna kulturkretsen eller rätten att själv bestämma tidpunkt för förlovning och giftermål. Vidare bestämma att framgång i detta är tillräckligt och samtidigt ha andra handlingsalternativ i åtanke om kraven inte går igenom.
- Acceptera situationen som den är under en bestämd tid och använda denna tid att hävda rätten att bestämma över sitt eget liv. Därefter bestämma handlingsalternativ utifrån vad detta tillvägagångssätt resulterar i.
- Inte acceptera situationen och inte heller tro på möjlighet till förändring. Därför planera för en brytning med familjen och noggrant tänka igenom hur det ska ske. Fundera vidare på följderna av en brytning, för henne själv men också för familjens olika medlemmar.

För att medvetandegöra är det bra att ställa specifika frågor kring möjliga handlingsalternativ. Exempel på detta är

Om hon ställer upp på familjens och släktens krav:

- Hur kommer familjen att må och hur kommer du själv att må?
- Vilka fördelar och nackdelar medför denna situation för dig själv?

Om hon bryter helt med familjen:

- Vilken hotbild kommer du att leva under?
- Vad kommer att hända med inom familjen – med pappan, med mamman, med syskonen?
- Klarar du att inte ha några kontakter med familjen?
- Varför vill du bryta – vilka rättigheter är det du försvarar och kämpar för?

Tala om vilken praktisk hjälp som finns att få och vilka resurser som finns hos olika myndigheter och organisationer. Berätta också vad som är tillåtet och inte enligt svensk lag. Om hon är under 18 år förklara hur hennes situation kommer att skilja sig rättsligen nu och då hon blir myndig. Delge vad föräldrarna har rätt att bestämma över och vad de inte har rätt att bestämma. Var tydlig i avståndstagande från alla former av våld, hot om våld och tvång.

Informera henne om vilka rättigheter hon har och att hon har samhällets stöd för att hävda dem. Argumentationsträna tillsammans med henne så att hon har tillgång till genomtänkta svar om eller då hon blir ifrågasatt. Gå igenom argument mot de olika rättigheterna och träna på hur de kan bemötas.

Om hon har träffat en partner som familjen inte accepterar, hjälp henne tänka över vad som händer om förhållandet tar slut. Om hon funderar över att flytta från familjen diskutera detta med henne, så att det verkligen är hennes beslut och inte en anpassning till partners önskemål. Det finns en risk att han/hon tar över familjens roll och tvingar in henne i ett nytt förtryck. Försök hjälpa henne vara självständig så hon får en verklig chans att själv bestämma över sin framtid.

Hjälプ henne göra en tidsplan över sin kamp så att hon får perspektiv på sin situation.

Ge stöd åt hennes beslut och moralisera inte över det. Fortsätt däremot att fråga om hon är övertygad om att hennes val är det rätta och stöd även hennes rätt att ändra sig. Hon ska inte ta ett livsavgörande beslut för att hon känt sig pressad till det. Var vaksam på de egna känslorna och se inte ett val som du själv inte föredrar som ett personligt nederlag.

4. Skolan

Anställda ur skolans samtliga personalkategorier kan komma i kontakt med ungdomar som är utsatta för hedersrelaterat förtryck. Därför är det viktigt att alla som arbetar på Malmös skolor känner till huvuddragen i problematiken. Det ligger ett stort ansvar på ledning, lärare, elevvård och annan skolpersonal att uppmärksamma och stödja elever som behöver hjälp. Det är framför allt flickor och unga kvinnor som utsätts, men ungdomar kan även utsättas på grund av sexuell läggning. Även heterosexuella pojkar och unga män kan begränsas och bestraffas på grund av hedersnormer. I texten nedan benämns framför allt flickor och unga kvinnor. Tillvägagångssättet för personal vid hedersrelaterat våld är dock samma oberoende om ungdomen är homo – eller heterosexuell eller om det berör en pojke eller flicka.

4.1 Ansvarsfördelning inom skolan

När en flicka är utsatt för hedersrelaterat förtryck kan en hantering som inte tar särskild hänsyn till denna problematik förvärra hennes situation snarare än förbättra den. Det behövs nya rutiner baserade på kunskap om denna fråga. En tydlig ansvarsfördelning inom skolan är viktigt för att effektivt kunna arbeta för de utsatta flickorna. All personal måste veta vem som gör vad i olika skeenden. Det handlar exempelvis om vem som står för anmälan och vem som pratar med föräldrarna och när. En plan för arbetsfördelning måste göras utifrån varje skolas resurser och personal.

Skolhälsovården och elevvården ansvarar inom skolan för det medicinska respektive sociala stödet till eleverna. Det är till dessa yrkesgrupper övrig personal bör hänvisa flickor som är i behov av hjälp. Ytterst är det skolans rektor som är ansvarig för hur arbetet mot hedersrelaterat förtryck utformas.

4.2 Att upptäcka hedersrelaterat förtryck

En förutsättning för att skolan ska kunna gå in och hjälpa flickor eller unga kvinnor som utsätts för hedersrelaterat förtryck är att någon på skolan ser och förstår vad som händer. Det finns ett flertal tecken att vara uppmärksam på:

Många flickor som utsätts för hedersrelaterat förtryck visar upp allmänna symptom på att det inte står rätt till. Det kan handla om koncentrationssvårigheter och sömnbrist, psykosomatiska besvär av olika slag, likväl som uppgivenhet och självmordstankar. Stor frånvaro som annars framstår som oförklarlig kan också vara ett tecken. Även frånvaro från vissa ämnen eller delmoment såsom musik, idrott och sexualundervisning kan vara en varningssignal. Vissa flickor försöker hantera sin situation genom att leva dubbelliv. De byter om i skolan och intar en annan roll än den de har hemma. De känner sig tvingade att ljuga inför sina föräldrar och tar ibland hjälp av andra för att täcka upp lögnerna.

Relationer med det motsatta könet är ofta hårt styrda. Utseende och framtoning kan kontrolleras för att inte verka utmanande. De är förbjudna att ha pojkvän från annan kultur eller förbjudna att ha pojkvän alls. Även homosexuella relationer fördöms. Vissa flickor kontrolleras genom bevakning före och efter skolan och ibland även under skoltid. Syskon, kusiner och/eller jämnåriga ur samma grupp - flickor såväl som pojkar - kan utföra social kontroll under skoltid.

Flickornas framtidsval kan i olika grad vara reglerade. Vissa får inte välja om de ska studera vidare, eller på vilken ort de ska studera.

Flickorna riskerar att utsättas för bestraffningar om de bryter mot familjens regler. Regelbrott har påföljder som starka begränsningar i rörelsefrihet, hårdare

bevakning, indragning av pengar och återkommande verbala angrepp. Det kan också yttra sig i förlorade förmåner och rättigheter, känslomässig uteslutning ur familjen, fysiskt våld eller i yttersta fall mord.

Att upptäcka de utsatta ungdomarna är inte enkelt. De lever under stark psykisk press, är oroliga för att ett eventuellt dubbelliv ska upptäckas och har svårt att anförtro sig. De är också rädda att svika familjen om de söker hjälp. Vissa angivna tecken kan naturligtvis också vara symptom på något annat problem. Det är viktigt att prata med varje enskild ungdom för att höra just hennes situation.

4.3 Anmälningsskyldighet till socialtjänsten

Skolan och samtliga som arbetar inom skolan har anmälningsskyldighet till socialtjänsten om de får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd enligt 14 kap. 1§ SoL. Som barn räknas alla under 18 år. Anmälningsskyldigheten regleras av Socialtjänstlagen och hänvisning till lagen finns numera inskriven även i Skollagen 1 kap. 2a§ och Hälso- och Sjukvårdslagen 2f §.

Det går att göra en anmälan både muntligen och skriftligen även om det sistnämnda är att föredra. Socialtjänstens utredningsskyldighet påverkas inte men en skriftlig anmälan blir oftast tydligare. Telefonnummer till socialtjänsten gällande anmälan av barn som far illa finns i bilaga 2 sid 69. Vissa skolor har rutinen att beslut om anmälan bör tas av rektor eller föreståndare på skolan. Den enskilde måste dock också stå för anmälan då hon har information om de faktiska förhållandena. När det är personal inom skolhälsovården som ska anmäla gör de detta själva, eftersom de har sitt eget sekretessområde. En tjänsteman kan inte anmäla anonymt.

När det gäller elever från starkt patriarkala miljöer ska skolan av säkerhetsskäl

inte informera föräldrarna att en anmälan gjorts, utan att i förväg ha fått klartecken från socialtjänsten. Ett sådant samtal med föräldrarna är framför allt skolledningens ansvar.

Nedan beskrivs några situationer när anmälan som regel ska göras.

- Anmälan ska göras när flickan misstänks ha utsatts för våld, hot om våld och när det finns risk för tvångsäktenskap eller könsstympning.
- Anmälan ska göras när flickan inte kan hantera sin situation och uppenbarligen far psykiskt illa.
- Anmälan ska göras om flickan själv vill att en anmälan ska göras.

Det finns risk att flickans utsatthet ökar om föräldrarna kontaktas av myndighetspersoner. Är man osäker på om en anmälan ska göras går det bra att kontakta socialtjänsten och fråga om råd utan att uppge flickans namn.

Vid misstanke om att en flicka är utsatt underlättar det att föra enkla minnesanteckningar av vad som hänt. Det kan ge en möjlighet till helhetsbild som är viktigt vid en anmälan.

Vid synliga tecken på våld kan skolsköterskan göra en första undersökning av eleven och dokumentera skador och märken. Vid behov kontaktas skolläkaren. Annan läkare kontaktas antingen av socialtjänsten eller av polisen beroende på situationen. Det är en fördel om övrig personal också noterar de märken och skador de ser.

Underlåtenhet att avslöja planerad könsstympning är straffbar. Anmälningsskyldighet gäller till polisen enligt lagen om förbud mot könsstympning av kvinnor oavsett kvinnans ålder och även till socialtjänsten om flickan inte fyllt 18 år. **Vid**

misstanke att könsstympning redan skett gäller anmälningsskyldigheten enbart till socialtjänsten – och då avseende flickor under 18.

Det underlättar för alla parter om det finns ett fungerande samarbete mellan skola och socialtjänst. Ett sätt att gå tillväga är att skolan har en eller flera kontaktpersoner hos socialtjänsten. Ärenden av generell karaktär kan då dras utan att namn anges.

Skolan kan informera flickan om att hon kan vända sig till socialtjänsten och förmedla kontakt om hon vill detta.

4.4 Stödjande insatser

Elevvården eller skolhälsovården kan få reda på att en flicka behöver stöd direkt eller indirekt genom att flickan visar upp andra problem. Om problematiken framkommit skall personalen tillsammans med eleven klargöra situationen, bedöma hur allvarlig den är och gå igenom handlingsalternativ. I kapitel 3, Förhållningssätt och Metod finns förslag på sätt att fråga, medvetandegöra, och stödja i dessa ärenden.

En flicka som lever i familj där hon utsätts för hedersrelaterat förtryck behöver olika former av stödinsatser. I den mån det är möjligt får åtgärderna anpassas till det handlingsalternativ flickan vill välja. (Om hon är under 18 år och det förekommer risk för våld måste anmälan alltid göras till socialtjänsten.)

Om en elev kommer fram till att hon accepterar situationen och man bedömer att det inte finns skäl att göra en anmälan, kan hon ändå behöva fortsatta stöd-samtal. Medlemmar i eller nära familjen som stödjer flickans krav kan behöva sam-

talskontakt och erbjudas information om sådan, om flickan vill.

Om en elev kommer fram till att hon måste bryta med familjen, är det viktigt att hon får adekvat hjälp för att genomföra förändringen. Är **flickan under 18 år** är ärendet en sak för socialtjänsten. Är **eleven över 18 år** bör hon få hjälp med att etablera kontakt med de resurser som kan bistå henne, som lämpliga tjänstemän inom socialtjänst och polis, och vid behov kontaktpersoner på skyddat boende. Det kan vara bra att tänka på att flickor som växer upp i starkt patriarkala miljöer till del uppfostras att vara osjälvständiga. Ärenden som rör den offentliga sfären, som att hantera ekonomi och sociala kontakter utanför familjen kan vara sådant hon aldrig fått lära sig. Hon kan behöva extra hjälp att hantera praktiska frågor.

Hur och när information förmedlas inom skolan är viktigt med tanke på flickans säkerhet. Ingen information ska ges till personer utanför elevvården under utrednings- och stödjändefas, förutom i de fall eleven uttryckligen begär det. Går flickan kvar i skolan kan uppgifter om till exempel adress hemlighållas med stöd av 7 kap. 9 § 3:e stycket i sekretesslagen. Om hon byter skola kan även den nya skolan hemlighålla adressen. Helst skall den gamla skolan inte känna till adressen.

När flykt har skett behöver berörd personal på skolan delges vad som skett så att de inte tar föräldrakontakt eller ovetandes ger ut information som kan vara skadlig. En bedömning får göras från fall till fall om vilka som behöver information, men rektor och flickans klassföreståndare eller mentor behöver veta vad som hänt. Man måste vara överens om vad som ska sägas till föräldrar eller släktingar.

Efter flykten ska stödansvaret helt lämnas över till andra instanser. Personal på skolan ska inte veta vart hon har tagit vägen. Vid förfrågan om var flickan är kan hänvisning lämnas till polis.

Det är bra att notera under ärendets gång. Precis som andra sekretessbelagda

handlingar som berör flickan måste dessa förvaras så att ingen obehörig kan komma åt dem, inklusive syskon/kusiner som är elever på skolan, eller släktingar som arbetar inom skolan. Tänk på att beslut i elevvårdskonferens är offentlig handling.

Exempel på verksamheter som ger stöd och/eller skydd till personer som är utsatta för hedersrelaterat våld inom Malmö stad är Embla - skyddat boende för flickor och unga kvinnor utsatta för hedersrelaterat våld, Kriscentrum för våldsutsatta kvinnor och barn, Kriscentrum för barn och ungdom och Kriscentrum för män. Inom Region Skåne finns till exempel ungdomsmottagningarna och en specialistmottagning på Kvinnokliniken för kvinnor med migrationsrelaterade hälsoproblem. Därutöver finns flera föreningar som arbetar aktivt med frågan – TerraFem, Rädda barnen, Elektra och Sharaf hjältar, kvinnojouren, tjejjouren, RFSL Rådgivningen i Skåne med flera.

4.5 Övriga riktlinjer

Ansvaret för elevens utbildning bygger på ett samarbete mellan föräldrar och skola. Det finns ett utrymme för föräldrarna att påverka utbildningen. Även om undervisningen skall anpassas till den enskilde elevens behov underlättar det för alla parter om skolan har en enhetlig policy.

Det händer att föräldrarna begär dispens från viss undervisning. Det handlar framför allt om idrott, sex och samlevnad, musik, biologi eller religion. Det förekommer också att eleven inte tillåts delta i lägerskolor med övernattnig. Det är upp till rektor att i dialog med föräldrarna avgöra om den begärda dispensen är rimlig, och om

det ligger i elevens intresse att bifalla den. Dispensbeslut är en myndighetsutövning som föräldrarna har möjlighet att överklaga.

Enligt Skollagen skall eleven på begäran av vårdnadshavaren befrias från annars obligatoriska inslag om det med hänsyn till särskilda omständigheter inte är rimligt att eleven deltar. Möjligheten till befrielse skall tillämpas restriktivt. Barnets rätt till fullödlig och likvärdig utbildning måste alltid vara utgångspunkten. I Läroplanen betonas arbetet för jämställdhet. Med hänsyn till ovanstående bör en noggrann prövning av dispensansökan göras, så att inte risken för hedersrelaterat förtryck förstärks. I den mån det är görligt bör däremot formerna för utbildningen anpassas efter elevernas behov.

Vid ansökningar om ledighet för elever som ska resa utomlands bör ansvarig skolledare beakta ungdomarnas eventuella oro. Det händer att flickor blir bortgifta eller förlovade mot sin vilja och även att de lämnas kvar i föräldrarnas hemland. Giftermål före 18 årsdagen är i huvudsak inte tillåtet enligt Äktenskapsbalken och att tvinga någon till äktenskap kan vara ett brott. Skolan är då skyldig att ingripa och göra en anmälan till socialtjänsten. Men även en kvinna över 18 år kan behöva stöd och hjälp om hon pressas att ingå äktenskap mot sin vilja. I vissa fall är skolpersonalen de enda personer utanför hennes familj och släkt, som känner till att risk för tvångs gifte föreligger.

Om det framkommit att en flicka blivit utsatt för könsstympning kan hon på längre sikt ha behov av psykolog eller kurator. Det bör då vara någon som känner till de traditioner flickan tillhör och som förstår vilken form av stöd hon behöver.

När tolk behövs ska man vara medveten om risken med att anlita tolk eller använ-

da hemspråklärare från samma kulturgrupp som eleven. Många av Malmös invandrargrupper är små och individer ur samma grupp känner ofta varandra. Trots att tolken har tystnadsplikt är risken stor att hon har en hämmande inverkan på vad eleven väljer att delge. Tolkservice inom Malmö kommun är en centralt uppköpt tjänst. Möjlighet finns att få en tolk med rätt språkkunskaper, men ur en annan grupp än eleven. Telefontolk är en annan möjlighet, vilket ger större anonymitet.

4.6 Förebyggande arbete

Förebyggande arbete kan ske i en mängd former och med olika målgrupper. Eftersom hedersrelaterat förtryck handlar om de utsatta ungdomarnas hela livssituation är också de åtgärder som behövs mångfaldiga. Följande punkter är exempel på insatser som olika skolor använder sig av för att förebygga att deras elever förtrycks:

- Att ta med Mänskliga rättigheter och Jämställdhet i den allmänna utbildningen
- Sex och samlevnadsundervisning för alla elever
- Samverkan med föräldrar
- Insatser för flickor med syfte att stärka deras självförtroende
- Attitydspåverkande insatser för pojkar
- Insatser mot könsstämpning
- Schemalagd tid för läsläsning

Att ta med Mänskliga rättigheter och Jämställdhet i den allmänna utbildningen:

Förebyggande arbete kan bedrivas genom att ge utrymme till värdegrundsfrågor, kunskap om fri – och rättigheter och jämställdhetsfrågor inom reguljära ämnen som svenska och samhällskunskap. På det sättet undviker man att någon elev känner sig utpekad och kränkt. Mänskliga rättigheter är en bra utgångspunkt för dis-

kussion. Eleverna behöver få information om vilka rättigheter de har, och vad de har möjlighet att få hjälp med.

I Lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever förtydligas skolans ansvar när det gäller att garantera alla barns och elevers trygghet i skolan. All diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning och funktionshinder är förbjuden inom förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, grund- och gymnasieskola samt kommunal vuxenutbildning. Lagen innebär också ett skydd mot annan kränkande behandling som exempelvis mobbning och trakasserier. Detta gäller även kränkningar mellan barn och elever. Det finns ett krav i lagen om att skolan är skyldig att upprätta en likabehandlingsplan. Påtalar ett barn eller en elev att hon eller han blivit utsatt för kränkande behandling i skolan måste skolan utreda detta och förhindra fortsatt kränkning. Om huvudmannen inte gör en plan för likabehandling eller försöker utreda och förhindra fortsatt diskriminering eller kränkning blir denne skadeståndsskyldig.

I samband med kunskap om de mänskliga rättigheterna kan frågor kring jämställdhet tas upp. Mänskliga rättigheter gäller alla individer, inklusive rätten att välja utbildning, boplats och partner.

Sex och samlevnadsundervisning för alla elever: Inom detta ämne finns utrymme för informationsinsatser och diskussioner kring sådant som identitet, relationer, värderingar, manligt och kvinnligt. Det är ett passande lektionstillfälle att etablera och diskutera kring allas rätt att bestämma över sin kropp och sitt sexualliv.

Samverkan med föräldrar: Tydlighet kring skolans roll och målsättning är centralt för att förebygga missförstånd och konflikter. Skolan bör informera om syftet med

undervisningen och att alla ämnen är lagstadgade. Föräldrarna måste få tillfälle att ställa frågor och ge synpunkter på undervisningens innehåll. Att använda sig av tolk vid behov är ett sätt att försäkra sig om att föräldrarna tagit del av den information de har rätt till. Det är fördelaktigt om informationsmaterial till föräldrarna som berör deras barns skolgång finns översatt på deras språk. I den mån det är möjligt är det bra om även betydelsefullt informationsmaterial angående skola och samhälle finns översatt till flera olika språk och är tillgängligt på skolan.

Föräldragrupper är ytterligare ett sätt att diskutera uppfostran, förhållningssätt och attityder. Det finns många fördomar och myter om hur olika etniska grupper fostrar sina barn som kan brytas om man börjar diskutera med varandra. Ibland har vissa invandrarföräldrar föreställningar om svenska barns frihet som inte stämmer, men som skapar onödig oro.

Föräldrarnas insyn i skolan måste vägas mot hänsyn till elevernas livsrum. På vissa skolor har man ordnat anställningar till föräldrar med syftet att förbättra relationen mellan hemmiljö och skola. För flickor som lever med hedersrelaterat förtryck är skolan ofta den enda öppna sociala arenan. Skolan behöver vara en skyddad plats, ibland även från flickornas egna familjer.

Insatser för flickor med syfte att stärka deras självförtroende: Idag lever flickor ofta med ett starkt tryck från omvärlden och de som mår dåligt får i regel mindre stöd än pojkar samma situation. Speciellt de tystlåtna flickorna blir lätt bortglömda. Att skapa tjejgrupper är ett sätt att stärka och stödja flickor. I tjejgrupperna finns möjlighet att förutom andra relevanta ämnen diskutera hedersrelaterad problematik, dela erfarenheter och stötta varandra. Insatserna kan med fördel läggas på skoltid.

Schemalagd tid för läxläsning: Att eleverna har tid till läxläsning är en förutsätt-

ning för att skolarbetet ska klaras av. Flickor som utsätts för hedersrelaterat förtryck kan ha svårt att klara sina studier om de har ett stort ansvar för hushållsarbete i hemmet och bristande stöd från föräldrarna. Att ordna med tid för läxläsning på skolan kan vara ett sätt att hjälpa dem.

Attitydspåverkande insatser för killar: Många ungdomar tar över sina föräldrars värderingar. Det finns pojkar och unga män på skolan som kontrollerar sina systrar på uppdrag av föräldrarna. Att arbeta för att förändra detta beteende kan ha svårt att få genomslagskraft om påverkan inte kommer från rätt håll. Det är lättare för pojkar och unga män att lyssna på någon de själva kan relatera till. Inspiration att arbeta attitydspåverkande med denna grupp finns exempelvis att hämta hos Sharaf hjältar på Fryshuset.

Insatser mot könsstymning: När det gäller förebyggande arbete mot könsstymning kan man som lärare särskilt tänka på att:

- Orientera sig om bakgrunden till kvinnlig könsstymning och om de kulturer i vilket det existerar.
- Se till att flickorna får de nödvändiga kunskaperna om hur kroppen fungerar och om vad könsstymning innebär samt de hälsomässiga konsekvenserna av ingreppet.
- Upplysa pojkarna om vad könsstymning innebär och om de hälsomässiga konsekvenserna av ingreppet.
- Upplysa om att alla former av kvinnlig könsstymning är förbjudna i Sverige och att det även är straffbart att utföra ingreppet utomlands.

Könsstymning är ett känsligt ämne så frågan måste tas upp med hänsyn till både

elever och personal. Om en lärare känner sig osäker kan det vara bra att koppla in skolsköterskan, personal från ungdomsmottagningen eller informatör om sådan finns. En annan möjlighet är att kurator på skolan eller särskilt intresserade lärare tar på sig uppgiften. Det är viktigt att komma ihåg att många familjer från berörda länder inte förespråkar ingreppet.

4.7 Checklista vid akuta situationer

- **Ta elevens upplevelse av situationen på allvar.** Räkna med att hon eller han kan uppleva sin situation kaotisk och ha svårt att redogöra för vad som har hänt. Lyssna, men ifrågasätt inte. Samtal ska helst ske enskilt och i lugn miljö.
- **Om tolk behövs** använd inte släkting eller bekant till familjen.
- **När det framkommer att en elev under 18 år** utsätts för eller misstänks utsättas för hot eller våld ska anmälan till socialtjänsten ske. Vid osäkerhet kan socialtjänsten kontaktas för rådgivning utan att elevens namn behöver uppges.
- **Anmälan** kan göras muntligt, men skriftligt är att föredra. Anmälan skall göras till den enhet som utreder barn som far illa i den stadsdel där eleven är skriven. Föräldrarna ska inte informeras. Efter anmälan är ärendet socialtjänstens ansvar.

- **Vid synliga tecken på våld** bör skolsköterskan göra en första undersökning av eleven och dokumentera skador och märken. Läkare kontaktas antingen av socialtjänsten eller polisen beroende på situationen. Det är till fördel om övrig personal noterar de märken och skador de ser.
- **När en elev över 18 år** är utsatt för våld eller hot om våld och har behov av skydd och stöd, erbjud hjälp att kontakta socialtjänst, polis och läkare.
- **Ingen information** ska ges till personer utanför elevvården under utrednings- och stödjändefas, förutom i de fall eleven uttryckligen begär det.
- **När flykt har skett** behöver berörd personal – rektor, klassföreståndare eller mentor - på skolan informeras så att de inte ovetandes tar föräldrakontakt eller delger sådant som kan vara skadligt för eleven till andra elever, föräldrar eller släktingar .
- **Stödansvaret efter flykten** lämnas helt över till andra instanser. Personal på skolan ska inte veta vart eleven tagit vägen. Vid förfrågan skall hänvisning göras till polis och socialtjänst.
- **Personliga uppgifter om eleven** måste förvaras på ett säkert sätt.

5. Socialtjänsten

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett relativt nytt fenomen för socialtjänsten och kräver särskilda överväganden i handläggningen. I värsta fall försämras situationen ytterligare om ärendet hanteras på ordinarie sätt. Det är framför allt flickor och unga kvinnor som utsätts, men även heterosexuella pojkar och unga män kan begränsas och bestraffas på grund av hedersnormer. Ungdomar av båda könen kan riskera allvarliga övergrepp på grund av annan sexuell läggning än heterosexuell. I texten nedan benämns framför allt flickor och unga kvinnor. Tillvägagångssättet för personal vid hedersrelaterat våld är dock samma oberoende om ungdomen är homo – eller heterosexuell eller om det berör en pojke eller flicka.

Under samtal med flickan är det viktigt att tänka på att det är sällan flickor från starkt patriarkala familjer vänder sig till någon utomstående om svårigheter i familjen. De vet att de kan orsaka familjen problem och kan även vara rädda för represalier. Det är ovanligt att flickorna ljuger om hoten mot sin säkerhet. Snarare förminskar de faran för att skydda sina föräldrar.

Det är avgörande att handläggaren lyckas skapa ett förtroende till flickan. Det kan ta flera samtal innan hon vågar säga något om allvarigare hot eller misshandel. Det är heller inte säkert att flickan själv använder begreppet hedersvåld eller förtryck. Försök istället att ställa konkreta frågor, se förslag i kapitel 3 – Förhållningssätt och metod.

Följande varningstecken kan användas för att ytterligare bedöma flickans eller den unga kvinnans situation:

- Familjen kommer från ett land där hedersproblematik existerar
- Det finns konkreta planer på äktenskap mot flickans vilja

- Hon kontrolleras starkt på fritiden
- Hot och våld används som straff för oönskat beteende
- Det finns synliga skador
- Hon är gravid
- Hon har dålig kontakt med och/eller dåligt stöd från modern
- Hon har få eller inga sociala kontakter och vuxna stödpersoner utanför familjen
- Hon har få eller inga kamratkontakter utanför skolan
- Hon ändrar sig plötsligt, tystnar eller tar tillbaka allt hon tidigare sagt

Om flickan är homosexuell kan detta förstärka hennes utsatthet. Det gäller att vara uppmärksam på detta och på de pojkar som utsätts på grund av sexuell läggning. Det krävs extra hänsyn när man närmar sig detta ämne. Flickan eller pojken har förmodligen skambelagts och har kanske aldrig vågat prata om sin sexuella läggning tidigare.

En nätverksanalys kan tydliggöra vilka personer kring flickan som utgör ett hot och vilka som är resurser. I en nätverksanalys finns familjemedlemmar, viktiga släktingar, andra betydelsefulla vuxna, eventuell partner och kamrater.

Flera medlemmar inom familj och släkt kan vara involverade och innebära ett hot mot flickan. Bröder och manliga kusiner kan användas för att utföra kontroll på platser där vuxna inte har insyn, som exempelvis i skolan. De kan också utnyttjas att utföra våldsbrott eftersom de inte riskerar samma straff som äldre manliga familjemedlemmar. För familj och släkt som bor i Sverige, är det bra att ta reda på om någon av dem är kriminellt belastad och/eller kan bedömas som våldsbenägen. För dem som bor i hemlandet eller annat land, behöver man så långt det är möjligt ta

reda på vilken relation de har till föräldrarna och till flickan, vilken status de har inom släkten och om det finns tidigare avlagda löften.

De personer kring flickan som är positiva till hennes krav är viktiga eftersom de kan utgöra ett stöd. Men även bland dem som verkar neutrala finns kanske någon eller några som kan vinnas över för flickans sak i ett kritiskt skede – med beaktande av att man alltid måste var ytterst försiktig.

Om flickan har en partner, behöver dennes roll i flickans liv bedömas. Vilka känner till relationen? Vilken betydelse har partnern för de beslut hon tar? Vilken är hans/hennes inställning till relationen? Finns band mellan deras familjer?

Socialtjänsten har i vissa fall möjlighet att hålla rådgivande samtal med ungdomar utan att utredning inleds och utan att föräldrarna informeras. Det är en kombination av barnets ålder, mognad och utveckling och att barnet förstår vad saken gäller som är avgörande. Dessa samtal kan användas till att stödja flickan och diskutera hennes situation. Att använda sig av rådgivande samtal ger socialtjänsten en chans att bedöma hennes belägenhet utan att hennes tankar röjs.

Flickan behöver allt tänkbart stöd och hjälp för det handlingsätt hon själv väljer. Om hon väljer att stanna i familjen kan kontakt med skolkurator eller ungdomsmottagning fortsätta utan att föräldrarna informeras. Hon behöver veta att hon alltid är välkommen tillbaka även om hon inte vill ha hjälp för tillfället.

Om flickan är under 18 år och allvarlig risk föreligger måste en bedömning göras om utredning ska inledas, även om flickan själv inte vill ha hjälp.

5.1 Att tänka på under utredning

När något kommer till socialnämndens kännedom som kan innebära behov av att ingripa till ett barns skydd görs en bedömning om det finns anledning att inleda en utredning enligt 11 kap. 1 §, med stöd av 11 kap.2 § SoL.

Utredningen skall inledas utan dröjsmål och genomförs av ett säkerhetstänkande. I samband med en utredning om ingripande för ett barns behov av skydd eller stöd får socialnämnden konsultera sakkunniga samt ta kontakter som bedöms nödvändiga. Socialtjänsten ska samverka med andra samhällsorgan, organisationer och andra berörda i samband med dessa ärenden - med hänsyn tagen till de begränsningar som gäller i sekretesslagen. Utredningen ska bedrivas skyndsamt och vara slutförd inom 4 månader. Vid särskilda skäl får utredningstiden förlängas. Beslut om detta tas av socialnämnden. Den som berörs av en utredning skall underättas och de insatser som följer på utredningen skall utformas tillsammans med den enskilde. När åtgärden rör ett barn ska socialtjänsten undersöka barnets inställning och ta hänsyn till barnets vilja utifrån dess ålder och mognad.

I en utredning som avser våld eller förtryck är det viktigt att försöka träffa de berörda enskilt. Den som varit utsatt berättar oftast inte om detta inför förövaren eftersom hon riskerar att utsättas för ytterligare våld. Personer runt omkring flickan säger troligtvis heller ingenting om våldet inför övriga familjemedlemmar. Att berätta om övergrepp inom familjen innebär att man sviker den och kan även leda till att man själv blir utsatt. De som är del av utredningen behöver få veta att det som sägs måste dokumenteras.

Behovet av dokumentation i alla ärenden som rör våld, hot och förtryck är betydande både för socialtjänstens egen utredning och i en eventuell brottsutredning.

När ärenden handlar om hedersrelaterat våld är skyddsaspekten extra viktig. Ett exempel på skyddsåtgärd är arbetet på socialtjänsten i Lärjedalen där man valt att begränsa tillgången till akterna till ett fåtal personal på enheten. Det kan också finnas anledning att se över rutiner för hur materialet förvaras. Känsliga uppgifter om till exempel vistelseort bör kanske inte skrivas in i datajournalen utan förvaras för sig, så att endast de som arbetar direkt med ärendet kan ta del av dem.

När det framkommer att en flicka under 18 år befinner sig i riskzon för våld måste socialnämnden överväga om det finns skäl för omhändertagande. Även om flickan själv vill stanna i familjen kan socialtjänsten göra bedömningen att hon måste placeras i skyddat boende. Om föräldrarna inte samtycker till placering kan omhändertagande enligt LVU bli aktuellt. Vid planerat äktenskap mot den unges vilja kan finnas en risk för att hon sänds till föräldrarnas hemland. Detta kan vara möjligt skäl för omhändertagande. Kraven på uppnådd äktenskapsålder och frivillighet gäller oberoende av etnisk bakgrund.

Information till föräldern att en utredning inletts och/eller att beslut om omedelbart omhändertagande tagits bör ske på socialkontoret. Detta är viktigt dels ut säkerhetssynpunkt för personalen, dels för att markera hur allvarligt myndigheten ser på situationen. När en riskbedömning är nödvändig att göra kan socialtjänsten dröja några dagar med att informera vårdnadshavarna om att utredning öppnats.

Vid fara för att familjen och släkten försöker leta efter flickan bör man undersöka om det finns kriterier att hemlighålla adressen. Det innebär att familjehemets/skyddsboendets adress inte får synas i utredningsmaterial eller i de handlingar till Länsrätten som familjen får ta del av. För barn som är omhändertagna, kan barnets adress inledningsvis hemlighållas för vårdnadshavaren enligt 7 kap 5 § sekretessla-

gen om barnets vårdas med stöd av LVU. Därefter kan socialnämnden besluta att barnets vistelseort inte skall röjas för föräldrar eller vårdnadshavare om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården med stöd av 14 § LVU.

Vid misstanke om våld eller hot om våld skall bedömning ske om polisanmälan skall göras. Om anmälan inte görs skall skälen till detta motiveras i journalen och även underställas stadsdelsfullmäktiges sociala utskott. Brottet ska inte diskuteras i detalj med flickan eller andra berörda – det är polis och åklagares uppgift. Särskilt viktigt är det om samtalet med flickan sker före polisförhöret. Om polisförhöret skulle dröja måste socialtjänsten ändå prata med henne, men då för att bedöma hotbilden och stödbehovet. Om våld eller hot redan misstänks ha förekommit ska föräldrarna heller inte informeras om utredningen inom socialtjänsten eller förundersökningen förrän efter polisförhöret med flickan – under förutsättning att detta kan ske inom rimlig tid.

När en anmälan om misstanke av planerad könsstympning inkommer till socialtjänsten bör den första åtgärden vara att informera familjen att ingreppet är brottsligt enligt svensk lag. Syftet är att försöka förhindra övergreppet. Om det inte finns något annat sätt att skydda en flicka mot könsstympning kan LVU tillämpas till dess att faran för flickan är över.

Det är bra att skapa en bild av familjesituationen utifrån föräldrarnas uppfattning för att ta reda på vilka krav och förväntningar som finns på flickan. Frågor att diskutera kring kan vara:

- Hur tänker de sig flickans framtid, gymnasiestudier och eventuell vidareutbildning eller yrkesinriktning?
- Vilka drömmar har de om sin dotters framtid?
- Har något syskon gifts bort och hur gick det till?

- Vilka skillnader finns det i uppfostran av flickor respektive pojkar?
- Får ungdomar ha pojkvän eller flickvän?
- Om flickan har tankar kring homosexualitet, hur ser familjen på detta?
- Förekommer någon uppgörelse som gjordes när flickan var liten, som löfte om att släktings son skall kunna komma till Sverige genom giftermål? Vad skulle hända om de inte uppfyllde släktens förväntningar?

Vid gemensamma samtal med flickan och hennes föräldrar är det inte lämpligt att ta upp frågor kring våldet. Det är inte två jämbördiga parter som talar. Det är bra att fråga flickan innan mötet vad som är möjligt att prata om. Kanske vill hon ha hjälp med att diskutera familjens regler för att se om det finns möjlighet att förändra situationen. Alla överenskommelser med föräldrarna bör göras efter klar- tecken av flickan. Mötet bör hållas på socialbyrån.

Tänk på att vissa flickor lever dubbelt för att undvika konfrontation med föräldrarna. I dessa fall kan flickorna småljugas för sina föräldrar för att undvika hårda straff även om det bara handlar om att lägga till ett par timmar på skolschema för att kunna umgås med vänner. Uppdagas detta kan föräldrarna använda det för att få flickan att framstå som opålitlig. Var beredd på att föräldrarnas och flickans bild av situationen kan skilja sig väsentligt.

Om tolk behövs ska aldrig släkting tolka, varken i kontakten med flickan eller med någon annan familjemedlem. Det finns också en risk med att anlita tolk från samma kulturgrupp som den utsatta individen. Många av Malmös invandrargrupper är små och individer ur samma grupp känner ofta varandra. Trots att tolken har tystnads- plikt är risken stor att denne har en hämmande inverkan på vad flickan väljer att

delge. Tolkservice inom Malmö kommun är en centralt uppköpt tjänst. Möjlighet finns att få en tolk med rätt språkkunskaper, men ur en annan grupp än flickan. Telefontolk är en annan möjlighet, vilket ger större anonymitet.

Vid gemensamma samtal ska inte familjen ha möjlighet att säga något till flickan innan tolken har kommit. Tolken måste instrueras att översätta allt som sägs. Det har hänt att familjer har försökt påverka flickan under förevändning av vanligt småprat.

I familjer där hedersrelaterat våld förekommer finns risk att även mamman har varit utsatt för våld. Frågor om detta bör ställas när ingen annan familjemedlem är närvarande. En beredskap för att hjälpa kvinnan måste finnas. Råd om vad som kan göras vid parvåld går att hitta i Malmö stads yrkesgemensamma handbok för personal som möter våldsutsatta kvinnor, se vidare i Webb och Litteraturlista. Frågor till mamman om hennes utsatthet för hot och övergrepp är viktiga att ställa både för hennes egen skull och för flickans. Att uppleva våld i familjen påverkar barn starkt och formar deras syn på sig själva och på framtiden.

Underlåtenhet att avslöja planerad könsstympning är straffbar. Anmälningsskyldighet gäller till polisen enligt lagen om förbud mot könsstympning av kvinnor oavsett kvinnans ålder. **Vid misstanke att könsstympning redan skett** görs en bedömning av om polisanmälan skall göras p g a att flickan varit utsatt för brott – och då avseende flickor under 18.

Om kvinnan är över 18 år är det bara hon själv som kan ansöka om hjälp och hon bestämmer själv om vilka som kan kontaktas i utredningen. Enligt huvudregeln är det också hon själv som avgör om polisanmälan skall göras och om hon vill ha hjälp med detta. Vissa undantag finns dock i sekretesslagen.

5.2 Att tänka på vid placering av flickan

Om flickan skall placeras måste man vara mycket försiktig med att använda släktingar som familjehem. Dels kan släktingarna vara involverade i övergreppen, dels kan de hamna i en ohållbar situation gentemot föräldrarna om de ställer upp för flickan.

Flickor som är utsatta för hedersrelaterat våld kan ha blivit utsatta för övergrepp av familjen under mycket lång tid innan det kommer till socialtjänstens kännedom. De kan som en följd av detta ha utvecklat ett destruktivt beteende. En del flickor har under flera år levt ett dubbelliv, t.ex. ett liv i skolan med kompisar och ett annat hemma, och tvingats ljuga för både föräldrar och omgivningen i övrigt. Detta sammantaget med att familjen gör vad de kan för att dölja att det förekommer hedersrelaterat våld gör att det är lätt att förväxla problemställningen med vanlig tonårsproblematik, flickan förvandlas från flicka som är utsatt för hedersrelaterat våld till en "strulig tonåring". Det är viktigt att man ser vad som ligger bakom det destruktiva beteendet så att man inte placerar dessa flickor tillsammans med ungdomar som är omhändertagna på grund av brottlighet eller missbruk.

Ingen placering är helt säker. Familjehemmens adresser kan sekretessbeläggas, men de kontrakterade hemmen och HVB-hemmen är inte hemliga. Flickans vistelseort kan dock alltid hemlighållas. Det är bra att diskutera med det aktuella hemmet eller boendet hur de kan säkra uppgifter om flickan. Den största säkerhetsrisken är oftast flickan själv. Hon kan ha hjälp av en genomgång om vad hon kan berätta och vilka kontakter hon har eller tänker ta. Nästan alla flickor vill fortsätta att ha någon form av kontakt med familjen. Utred vilka möjligheter det finns för fortsatt kontakt, och hur det i så fall kan genomföras på ett tryggt sätt. Ta upp risken med att behålla kamratkontakter – det är lätt att försäga sig. Å andra sidan kan det

vara viktigt för henne att få ha kvar någon hon känner.

En flicka som upplevt förtryck från sin familj och varit utsatt för våld och/eller hot om våld behöver troligtvis omfattande stöd och hjälp med att bearbeta det hon varit med om. Det boende som hon placeras på måste kunna erbjuda kvalificerad hjälp eller kunna kompletteras med sådan hjälp.

Malmö stad har ett eget skyddat boende för flickor och unga kvinnor som varit utsatta för hedersvåld kallat *Embla*. I boendet kan den unga kvinnan få skydd under den första tiden, hjälp med krisbearbetning och planering för framtiden. Kommunförbundet har genom sitt vårdbolag *VoB Syd AB* särskilda familjehem för ungdomar utsatta för hedersvåld – både flickor och pojkar.

Om flickan är myndig sker placering efter beslut om bistånd och i överenskomelse med henne själv. Men att flickan blir myndig betyder inte att hon har förmåga att klara sig själv. Livssituationen i övrigt blir troligen inte annorlunda och behovet av stöd och hjälp är oftast detsamma som för flickor under 18 år. En individuell bedömning av hjälpbehovet utifrån mognad och kunskap är nödvändig.

En ung kvinna som flyttar till någon form av eget boende behöver ekonomi för sitt nya liv. Beakta att hon kanske aldrig haft möjlighet att bestämma över pengar själv förut och fråga henne om hon behöver någon hjälp med att planera ekonomin.

Även om inget direkt hot finns kan flickan ändå känna sig tvingad att lämna familjen om hennes levnadsmönster och livsval inte accepteras. Hon kan bli antingen psykiskt eller fysiskt utestängd och då behöva hjälp med både boende och stöd.

Förutom *Embla* finns också möjlighet till skydd på *Kriscentrum för våldsutsatta kvinnor och barn* från 18 års ålder. Även de frivilliga organisationerna *Malmö kvinnojour* och *Terrafem* och *Atim* har skyddat boende. Dessa kräver dock oftast att man betalar för platsen, vilket vanligtvis innebär att kvinnan behöver söka bistånd till avgiften.

5.3 Stödinsatser

Det är inte lätt att bryta med sin familj, kanske för alltid. För en ung person är det extra svårt att förstå och sätta sig in i konsekvenserna för framtiden. Direkt efter flykten kan flickan uppleva en lättnad, men efter ett tag kan längtan efter familjen bli stor. Saknaden över förlusten av föräldrar och syskon kan tränga tillbaka minnena över det hon varit utsatt för. Det är viktigt att flickan får ett professionellt stöd med att hantera sina känslor kring det som hänt och inför framtiden. För att klara en brytning på lång sikt krävs också att hon har en meningsfull sysselsättning och ett nytt kontaktnät.

En flicka som sökt hjälp för att lämna sin familj behöver inte vara negativ till den egna kulturkretsen eller religionen. Många flickor trivs med stora delar av sitt liv, utan att för den skull acceptera att bli slagna eller bortgifta. Var noga med att lyssna på hur hon vill leva och förutsätt inte att hon vill ändra sitt livsmönster.

Det finns flera möjligheter för unga flickor att få stöd inom socialtjänsten. Stadsdelarna i Malmö har olika organisation och därmed olika resurser, men samtliga stadsdelar kan erbjuda någon form av samtalsstöd. För ungdomar som tror att en förändring är möjlig och vill ha hjälp med att påverka föräldrarna kan en öppenvårdskontakt övervägas.

I vissa fall kan en kontaktperson utses som stöd för flickan. Om flickan flyttat hemifrån kan hon behöva en kontakt utöver det professionella stödet och som också kan hjälpa till i olika praktiska svårigheter.

På *Kriscentrum för barn och ungdomar* finns möjlighet till samtalsstöd för ungdomar under 18 år. Unga kvinnor över 18 år kan få samtalsstöd genom *Kriscentrum för våldsutsatta kvinnor och barn*. För unga män över 18 år som behöver hjälp finns

Kriscentrum för män. Skolkuratorer, skolsköterskor, ungdomsmottagningarna och flera föreningar är andra alternativ.

49

Det är inte bara flickan som kan behöva stöd efter en placering. Ett omhändertagande av ett barn skapar en allvarlig kris inom familjen. Föräldrarna måste mötas med respekt och få möjlighet att beskriva hur de ser på saken. Det är inte enkelt att ändra grundläggande värderingar - särskilt om man är övertygad att de är de bästa för familjen. I vissa fall leder krisen till en omvärdering av situationen och familjen accepterar en större frihet för flickan. Det gäller emellertid att vara försiktig i sin bedömning så att omvärderingen inte handlar om taktik.

Även om hotbilden är så allvarlig att flickan inte har möjlighet att komma tillbaka hem kan det finnas skäl för socialtjänsten att erbjuda stöd till familjen. Exempelvis kan syskonen hamna i en svår slitning mellan sorgen över att förlora en syster och familjens/släktens fördömande av henne.

Det är inte ovanligt att flickan ångrar sig och vill återvända hem. En total brytning med familjen kan upplevas som ett ännu sämre alternativ än att underordna sig den. Grunden för placeringen kan ändras. Om flickan vill återvända hem behöver skälet till detta redas ut. Har någon försökt påverka henne eller har hon fått otillräckligt stöd? Ta reda på om det är ett genomtänkt beslut från flickans sida eller om hon befinner sig i en extra svår period.

En ny riskbedömning behöver göras. Hur många och vilka vet att hon inte bor hemma? Finns det någon ryktesspridning? Är hemsituationen säker och finns det för möjlighet att ha fortsatt kontakt med flickan? Hur mår flickan och hur stark är hon?

Om flickan återvänder bör uppföljningsamtal med henne göras enskilt. Om hon straffas för att hon sökt hjälp så vågar hon troligen inte framföra det inför för-

äldrarna. Fråga henne också om planer på besök i hemlandet eller andra tecken på att familjen planerar att framtvinga en förlovning eller giftermål.

5.4 Checklista vid akuta situationer

- **Ta flickans upplevelse av situationen på allvar.** Räkna med att hon kan uppleva sin situation kaotisk och ha svårt att redogöra för vad som har hänt. Lyssna, men ifrågasätt henne inte.
- **I en utredning som avser våld eller förtryck** är det viktigt att träffa flickan enskilt och ta reda på vad hon är mest rädd för.
- **När det framkommer att en flicka under 18 år** befinner sig i riskzon för våld eller hot om våld måste socialnämnden överväga om det finns skäl att ingripa.
- **Vid misstanke om våld mot barn under 18 år** ska göras en bedömning om polisanmälan till Familjevårdsroteln. Föräldrarna ska då inte informeras om utredning inom socialtjänsten eller förundersökningen förrän efter polisförhöret med flickan, under förutsättning att förhöret sker inom rimlig tid – högst inom en vecka. Kriscentrum för barn och ungdom hjälper till att samordna insatserna.
- **Om flickan har skador** behöver dessa dokumenteras av läkare. Läkare kontaktas antingen av socialtjänsten eller polisen bero-

ende på situationen. Dokumentera också själv de märken och skador du ser.

- **När det framkommer att en ung kvinna över 18 år är utsatt för våld eller hot om våld** ska hon erbjudas skydd och stöd. Erbjud henne hjälp med att anmäla till polisen och att kontakta läkare för att dokumentera skador. Undersök om hon behöver ekonomisk hjälp och förmedla vid behov kontakt med enheten för försörjningsstöd.
- **Om hon behöver skyddat boende** måste säkerheten kunna garanteras, kanske behövs boende på annan ort. Stöd måste finnas i den akuta situationen.
- **Vid risk att familjen och släkten försöker leta efter flickan** bör man undersöka om det finns kriterier att hemlighålla adressen.
- **Om tolk behövs ska aldrig släkting tolka**, varken i kontakten med flickan eller någon annan familjemedlem.
- **Vid dokumentation** i dessa ärenden är säkerhetsaspekten extra viktig.

Lagar och konventioner

Svensk lag gäller för alla som vistas i Sverige. Vid utövandet av hedersrelaterat våld och förtryck bryter förövaren och/eller förövarna mot flera lagar. Men det finns också en skyldighet hos dem som möter de flickor och pojkar som utsätts att se till att de får den hjälp de behöver. Nedan följer utdrag ur ett urval av lagar som kan vara relevanta då hedersrelaterat våld, hot om våld och förtryck förekommer. Här finns också vissa av de konventioner om mänskliga rättigheter som är en värdegrund för hanterandet av dessa frågor.

Anmälningsskyldighet till Socialtjänsten om barn som far illa

Alla som arbetar med verksamheter som berör barn är enligt Socialtjänstlagen skyldiga att anmäla detta till socialnämnden.

14 kap. Anmälan om missförhållanden

1 § Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden. Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningsskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkes-

mässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och ungdom eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. [...]

Hänvisning till lagen ovan finns även inskriven i Skollagen 1 kap. 2a§, i Hälso- och Sjukvårdslagen 2 f § och i Polislagen 3 § m fl.

Socialtjänstlagen vid utredning av barn som far illa

När det kommer till socialtjänstens kännedom att ett barn kan ha varit utsatt för våld eller förtryck gör socialnämnden en bedömning om det finns anledning att inleda en utredning enligt 11 kap.1 § med stöd av 11 kap. 1 § 2 SoL.

Socialtjänstlagen

11 kap. Handläggning av ärenden

1§ Socialtjänsten ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Vad som har kommit fram vid utredning och som har betydelse vid ett ärendes avgörande skall tillvaratas på ett betryggande sätt.

2§ Vid en utredning av om socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd får nämnden, för bedömningen av behovet av insatser, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Utredningen skall bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Den skall inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet.

Utredningen skall bedrivas skyndsamt och vara slutförd senast inom fyra månader. Finns det särskilda skäl får socialnämnden besluta att förlänga utredningen för viss tid.

Den som berörs av en sådan utredning skall underrättas om att en utredning inleds.

Tvångsomhändertagande

En underårig kan omhändertaras utan samtycke från henne själv eller vårdnadshavare om hennes hälsa och utveckling riskerar att skadas.

Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)

2 § Vård skall beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Lag (2003:406).

En ungdom kan också omhändertas enligt 3§ om hon har vissa destruktiva beteenden som påtagligt riskerar skada hennes hälsa och utveckling.

Vid omhändertagande ska den unges inställning så långt som möjligt klarläggas och hänsyn tas till dennes vilja i förhållande till ålder och mognad.

Skollagen vid dispens från deltagande i undervisning

Skolplikt och motsvarande rätt till utbildning

3 kap. 12 § På begäran av en skolpliktig elevs vårdnadshavare skall eleven befrias från skyldighet att delta i annars obligatoriska inslag i verksamheten, om det med hänsyn till särskilda omständigheter inte är rimligt att kräva att eleven deltar.

Om elevens vårdnadshavare kräver det, skall begäran om befrielse prövas av styrelsen för utbildning eller, för elever utanför det offentliga skolväsendet, av den styrelse som ansvarar för grundskolan i elevens hemkommun. Avslås begäran vid sådan prövning, får beslutet överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten. Lag (1996:1044).

Lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever

I april 2006 infördes en lag för att främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Avsikten med lagen är också att motverka annan kränkande behandling.

Lagen skall tillämpas på utbildning och annan verksamhet som avses i skollagen.

6 § Huvudmannen för verksamheten eller den huvudmannen bestämmer skall se till att det finns en likabehandlingsplan för varje enskild verksamhet. Planen skall syfta till att främja barns och elevers lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling. I planen skall planerade åtgärder redovisas. Planen skall årligen följas upp och ses över.

8 § Om huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal får kännedom om att ett barn eller en elev i verksamheten anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling i samband med att verksamheten genomförs, skall huvudmannen eller den huvudmannen bestämmer utreda omständigheterna och i förekommande fall vidta åtgärder som skäligen

kan krävas för att förhindra fortsatta trakasserier eller annan kränkande behandling. Lag 2006:67

Genom lagen får barn och elever förbättrade möjligheter till skadestånd vid såväl diskriminering som annan kränkande behandling. Skadestånd kan utgå om ansvariga i verksamheten inte följer lagens bestämmelser. Skolverket och ombudsmännen, JämO, DO, HomO och HO är ansvariga utifrån sina områden för att lagen följs.

Förbud mot aga - Föräldrabalken

Sedan 1979 är det förbjudet att misshandla barn enligt svensk lag. Den så kallade barnagalagen är en del av Föräldrabalken där barnets rättigheter och vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter finns reglerade.

6 kap. Om vårdnad, boende och umgänge

1§ Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Lag (1983:4)

Förbudet att aga barn är inte straffsanktionerat i Föräldrabalken. Samma lagar som gäller våld mellan vuxna gäller också mellan vuxen och barn. Det är Brottsbalken som reglerar vad som anses vara misshandel samt straffpåföljd för brottet.

Förbud mot barnäktenskap – Äktenskapsbalken

Barnäktenskap eller tvångsäktenskap är inte tillåtet enligt svensk lag. Från och med 1 maj 2004 har lagen skärpts framförallt gällande äktenskap med internationell anknytning och åldersgränsen är höjd till 18 år för alla som vill vigas inför svensk myndighet. I undantagsfall kan den som är under 18 år få tillstånd att gifta sig. Att vilja följa traditioner från hemlandet eller inom en viss grupp anses inte vara skäl nog för särskilt tillstånd. SFS 1987:230

2 kap. Äktenskapshinder

1§ Den som är under 18 år får inte ingå äktenskap utan tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 §. Tillstånd får meddelas endast om det finns särskilda skäl. Lag (2004:142).

15 kap. Ärenden om äktenskaps ingående

1§ En ansökan om tillstånd till äktenskap enligt 2 kap. 1 eller 3 § prövas av länsstyrelsen i ett län där en sökande är folkbokförd. Saknas en sådan behörig länsstyrelse prövas ansökan av Länsstyrelsen i Stockholms län.

I ärenden som rör underårig skall länsstyrelsen bereda den underåriges vårdnadshavare tillfälle att yttra sig, om det kan ske. Yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för

frågans bedömning skall inhämtas från socialnämnden i den kommun där den underårige är folkbokförd eller, om den underårige inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som skall yttra sig. I ärenden som rör halvsyskon skall länsstyrelsen inhämta yttrande från Socialstyrelsen.

Ett beslut att tillåta en underårig att ingå äktenskap får överklagas av den underåriges vårdnadshavare. Lag (2004:142)

Lagen har gjort det lättare att motverka tvångsäktenskap i Sverige. Men en vigselceremoni där en part är under 18 år kan utföras i hemlandet även om äktenskapet då inte är giltigt enligt svensk lag.

Våldsbrott, brott mot frihet och frid samt sexualbrott - Brottsbalken

Inom hedersrelaterat förtryck kan finnas olika grader av våld, hot om våld och tvång. Dessa brott regleras enligt Brottsbalken. Det är 3:e, 4:e och 6:e kapitlen som innehåller bestämmelser om våldsbrott, brott mot frihet och frid samt sexualbrott. För information om förundersökningsprocess och rättsligt stöd, se vidare i Malmö stads yrkesgemensamma handbok för våldsutsatta kvinnor, deras barn och män - kapitel 5.

Brottsbalken 3 kap

5 § Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Lag (1998:393).

6 § Är brott som i 5 § sägs att anse som grovt, skall för grov misshandel dömas till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Brottsbalken 4 kap

2§ Den som i annat fall än som sägs i 1§ för bort eller spärrar in någon eller på annat sätt berövar honom eller henne friheten, döms för olaga frihetsberövande till fängelse, lägst ett och ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, döms till böter eller fängelse i högst två år.

4 § Den som genom misshandel eller eljest med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något, dömes för olaga tvång till böter eller fängelse i högst två år. Om någon med sådan verkan övar tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande, dömes ock för olaga tvång, såframt tvånget är otillbörligt.

Är brott som avses i första stycket grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningen innefattat pinande till beaktelse eller annan tortyr.

4 a § Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4 eller 6 kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, skall han i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff. Lag (1999:845)

5 § Om någon lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.

10 § För försök, förberedelse eller stämpling till människorov, olaga frihetsberövande eller försättande i nödläge och för underlåtenhet att avslöja sådant brott döms till ansvar enligt vad som sägs i 23 kap. Detsamma gäller för försök eller förberedelse till olaga tvång som är grovt eller till dataintrång som om det fullbordats inte skulle ha varit att anse som ringa. Lag (1998:206).

Sedan den 1 april 2005 gäller en helt ny sexualbrottslagstiftning. En viktig förändring är att det har införts en särskild straffbestämmelse om våldtäkt mot barn där kravet på tvång slopas helt.

Brottsbalken 6 kap

4 § Den som har samlag med ett barn under femton år eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år.

[...]

5 § Är ett brott som avses i 4 § första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre allvarligt, döms för sexuellt utnyttjande av barn till fängelse i högst fyra år. Lag (2005:90).

10 § Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör ett barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.

Detsamma gäller den som blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handling ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet. Lag (2005:90).

15 § För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, grovt sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, grovt sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, köp av sexuell handling av barn, köp av sexuell tjänst, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap.

Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering och grovt koppleri samt underlåtenhet att avslöja sådant brott. Lag (2005:90).

Förbud mot kvinnlig könsstympling

Könsstympling av kvinnor och flickor betraktas enligt svensk lag som ett allvarligt brott. Den står sist under brottsbalken 3 Kap om brott mot liv och hälsa.

För brott av normalgraden döms till fängelse i högst 4 år. Anses brottet grovt, döms till lägst två och högst tio år. Brottet kan bestraffas i Sverige även om det inte är straffbart på den plats där könsstymplingen utförs. Särskilt bör poängteras att försök och förberedelse till könsstympling är straffbart likväl som att låta bli att avslöja brott när det planeras eller pågår.

Lag (1982:316) med förbud mot könsstympling av kvinnor

1 § Ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympling) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte.

2 § Den som bryter mot 1 § döms till fängelse i högst 4 år.

Om brottet har medfört livsfara, allvarlig sjukdom eller i annat fall inneburit ett synnerligen hänsynslöst beteende skall det bedömas som grovt. För grovt brott döms till fängelse, lägst två och högst 10 år. För försök, förberedelse och stämpling samt underlåtenhet att avslöja brott döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

Lag (1998:407).

FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Den allmänna förklaringen är en grundstomme för de mänskliga rättigheterna och presenteras kanske bäst genom de tre första artiklarna.

Artikel 1.

Alla människor äro födda fria och lika i värde och rättigheter. De äro utrustade med förnuft och samvete och böra handla gentemot varandra i en anda av broderskap.

Artikel 2.

Envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter, som uttalas i denna förklaring, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt

[...]

Artikel 3.

Envar har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

FN:s Konvention om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor

Rättigheter som riktar sig till en specifik grupp kan verka motsägelsefullt i och med att de mänskliga rättigheterna ska rikta sig till alla individer. Att det finns konventioner för särskilda grupper beror på att individer inom denna grupp till högre grad än andra hindras att tillgodogöra sig sina rättigheter. Den så kallade Kvinnokonvention är skapad för att tydliggöra att kvinnor som grupp diskrimineras och att deras position behöver förstärkas.

I artikel 2 anges att "Konventionsstaterna fördömer diskriminering av kvinnor i alla dess former, är eniga om att på lämpligt sätt och utan dröjsmål inrikta sin poli-

tik på att avskaffa diskriminering av kvinnor ... ” I artikeln understryks att diskriminering enligt konventionens definition inte bara är något som staten kan utöva, utan även enskilda personer. Vidare kan nämnas artikel 5a om staternas skyldighet att "...avskaffa fördomar samt seder och bruk som grundar sig på föreställningen om det ena könets underlägsenhet eller på stelnade roller för män och kvinnor.”

FN:s Konvention om barnets rättigheter

Barn behöver ett omfattande skydd då de är i beroendeställning till vuxna. Med Barnkonventionen har *barnets perspektiv* lyfts fram.

I konventionen kan särskilt nämnas artikel 3 och 12. I den förstnämnda betonas att vid alla beslut som rör barnet ska barnets bästa vara vägledande och sättas främst. Artikel 12 klargör barnets rätt att komma till tals. I frågor som rör barnet ska hon ges möjlighet att framföra sina åsikter och dessa åsikter skall respekteras av vuxna. Det finns också artiklar som betonar barnets rätt till utbildning och fritid – artiklarna 28 och 31 samt rätt att inte utsättas för fysiskt eller sexuellt våld – artikel 19.

Viktiga telefonnummer till verksamheter och resurser i Malmö och Skåne vid hedersrelaterat våld

Denna telefonlista har gjorts i december 2006 och gäller de nummer som fanns då. Telefonlistan kommer att uppdateras en gång per år i handboken som finns på Malmö stads hemsida för Kvinnofrid.

VERKSAMHET/RESURS

(040 - om inte annat anges)

Atim kvinnojour	040-12 55 86
Barn och ungdomspsykiatriska	
Akutavdelning.....	33 17 11
Öppenvårdsteam:	
Team Centrum/Nordöst	3317 06
Team Väster	3320 41
Team Öster.....	33 22 75
Team Söder	33 20 54
BRIS, barnens hjälptelefon	0200-23 02 30
BRIS, för vuxna om barnen.....	077-150 50 50
Brottsofferstöd	12 26 13
Embla – skyddat boende	
för flickor utsatta för hedersvåld	076-891 67 19
Kriscentrum för Barn och ungdom	34 40 62/63/64

Kriscentrum för våldsutsatta kvinnor och barn	34 41 42/43
Kriscentrums jourtelefon, dygnet runt	29 09 99
Kriscentrum för Män	34 75 80/81/82
Kriscentrum för Män – för klienter	97 06 07
Kvinnojouren	30 11 13
Polisen, akut/nödsituation	SOS 112
Polisen, begär Ledningscentralen	20 10 00
Polisen, Familjevåldsroteln	20 11 29
RFSL Rådgivningen Skåne.....	611 99 05
Rädda barnen, regionkontor	30 54 10
Sjukvården, växel	33 10 00
Sjukvården, akutmottagningar:	
Akutkliniken, ingång 36	33 36 91
Barn o ungdomscentrum, ingång 112	33 76 10
Kvinnoklinik, ingång 74	33 21 71
Allmän psykiatriska kliniken, ingång 52....	33 80 00, 33 72 11
Övriga kliniker; mottagningar via sjukvårdens växel.	
Kuratorer finns på klinikerna och de flesta vårdcentralerna, som kan nås via sjukvårdens växel.	
Socialjouren	34 56 78
Socialtjänsten, via kommunens växel	34 10 00

Socialbyråerna, reception för anmälan o. dyl.:

Centrum SDF	34 58 45
Fosie SDF	34 57 68, 34 58 52
Husie SDF	34 62 00
Hyllie SDF	34 57 76
Kirseberg SDF	34 60 30
Limhamn-Bunkeflo SDF	34 63 35
Oxie SDF	34 38 48
Rosengård SDF	34 51 30
Södra Innerstaden SDF, Barn och familj	34 58 92
Medborgarkontoret	34 64 84
Västra innerstaden SDF	34 38 30
Terrafem.....	23 01 06
Jourtelefon	020-52 10 10
Tingsrätten.....	35 30 00
Tjejjouren	92 66 33
Jourtelefon	020-51 01 50
Ungdomsmottagningen – Lönnen	24 82 80
Ungdomsmottagningen – Rooseum	10 95 90
Ungdomsmottagningen – Triangeln	17 21 50
Vittnesstöd vid Tings och Hovrätt	20 38 52
VoB Syd AB – skyddat boende	044-10 36 81/82
Åklagarmyndigheten	664 68 00

Webb- och Litteraturlista

Här nedan kommer exempel på litteratur samt sajter på Internet som kan vara relevanta.

Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn

Socialstyrelsen; stöd för rättstillämning och handläggning

<http://www.sos.se/FULLTEXT/101/2004-101-1/Sammanfattning.htm>

Avgörande livsfråga; Liten handledning i arbetet för flickor och unga kvinnor utsatta för hedersrelaterat människorättsvidrigt förtryck

Johansson Lasse, Rapport Angeredsgymnasiet Göteborg

En fråga om heder - Wikan Unni, 2003

Flickor som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar,

Socialstyrelsens meddelandeblad nr 6/2002

<http://www.sos.se/sos/publ/medblad/Mb0206.htm>

Genuspraktika för lärare - Berg Bettina, Lärarförbundet, 2000

[http://www.lararforbundet.se/web/ws.nsf/Documents/004176D2/\\$FILE/genuspraktika.pdf](http://www.lararforbundet.se/web/ws.nsf/Documents/004176D2/$FILE/genuspraktika.pdf)

Handlingsplan för arbetet med att stödja och hjälpa flickor som lever i familjer med starkt patriarkala värderingar

Landskrona kommun, 2004

Handlingsprogram för insatser vid våld mot kvinnor i Malmö

Malmö kommunfullmäktige, 1999

Heder på liv och död; våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder,
Eldén Åsa, 2003

Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning
Knutagård Hans och Nidsjö Elisabeth RFSL, Länsstyrelsen i Skåne län

Kartläggning av Hedersrelaterat våld i Lunds kommun
Josefsson Maria, Rädda Barnen i Lund, 2005

**Kvinnlig könsstympning – ett utbildningsmaterial för skola,
socialtjänst och hälso- och sjukvård**
Socialstyrelsen; kunskapsöversikt, 2002
<http://www.sos.se/FULLTEXT/110/2002-110-17/2002-110-17.pdf>

Kvinnors liv och social rättvisa - Nussbaum C Martha, 2002

Låt oss tala om flickor, Integrationsverkets rapportserie 2000:6
Carlgrén Andreas Generaldirektör

Mångkulturalism – kvinnor i kläm - Okin Moller Susan, 2002

**Om hedersrelaterat förtryck mot flickor och unga kvinnor;
Infopunkter för socialtjänsten** - Johansson Lasse, Länsstyrelsen Västra Götaland

Om våld i hederns namn - Östergötlands läns handbok, 2004

**Patriarkala enklaver eller ingenmansland? Våld,
hot och kontroll av unga kvinnor i Sverige** - De los Reyes Paulina, 2003

Rätten att själv få välja – arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete

Schlytter Astrid, 2004

**Som Gud skapade oss –
förhållningssätt till kvinnlig omskärelse bland Somalier i Malmö**

Elmi Ali m fl, Socialstyrelsen; expertunderlag 2001

<http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/3121B9F7-68EE-41B8-B8C9-B2D7B4068132/1759/200112313.pdf>

**Saker att diskutera vuxna emellan -
tankehäfte och dramatiserade berättelser att se och diskutera vuxna emellan**

BRIS och Jan Linell AB 2005

Ungdomar och hedersvåld – om transkulturellt behandlingsarbete

Bremer Brendler Wrangsjö, Rädda barnen 2006

**Uppdrag att vidareutveckla, sprida metoder samt initiera projekt i syfte att
förebygga könsstypning mm.**

Eriksson Annika m fl Socialstyrelsen; skrivelse, 2001

<http://www.sos.se/FULLTEXT/107/2001-107-18/2001-107-18.pdf>

Varken hora eller kuvad - Amara Fadela, 2005**Yrkesgemensam handbok för personalgrupper i Malmö som möter våldsutsatta kvinnor, deras barn och män som använder våld mot närstående**

Samverkansgruppen i Kvinnofrid i Malmö, Olsson Margot samordnare, 2001

Överlevnadshandbok för flickor om frihet och heder, Rädda barnen

Farnaz Arbabi, Lotta Fristorp, Fälth & Hässler, 2002

Sajter

<http://www.bra.se>

Brottsförebyggande rådets sajt: Brå är ett centrum för forskning och utvecklingsverksamhet inom rättsväsendet.

<http://www.bris.se>

BRIS har under tre år bedrivit projektet Alima

<http://www.brottsoffermyndigheten.se>

Brottsoffermyndighetens hemsida: här presenteras myndighetens verksamheter och övrig brottsofferrelaterad information.

<http://www.elektra.nu>

Elektras sajt för flickor utsatta för hedersrelaterat förtryck. Även info om Sharaf hjältar som arbetar med attitydförändringar hos killar gällande hedersrelaterat förtryck

<http://www.flicka.nu>

Rädda barnens sajt och kriskontakt för tjejer som lever i två världar

<http://www.fryshuset.se>

Bland annat: info om **United Sisters** arbete med tjejgrupper, nattvandring och utbildning

<http://www.heder.nu>

RFSL Rådgivningen Skånes hemsida med information för ungdomar och yrkesverksamma kring hedersvåld riktad mot personer p g a homo- eller bisexuell

läggning. På hemsidan finns information både om problemet och vilket stöd som ungdomarna kan få.

<http://www.kvinnofrid.se>

Sveriges **Kvinnofridsportal**; ett faktacentrum för dig som i din verksamhet möter kvinnorna, männen och barnen eller vill lära dig mer om problematiken.

<http://www.kvinnojour.com>

Sveriges Kvinnojourers riksförbund är en opolitisk organisation. På hemsidan finns information om våld, jourernas hjälpinsatser samt det utvecklingsarbete som förbundet bedriver kring våld mot kvinnor och barn.

<http://www.malmo.se>

På sökordet kvinnofridsprogrammet finns information om **Malmö stads** insatser för kvinnofrid. Där finns också nätversionen av den yrkesgemensamma handboken vid hedersvåld samt handboken för hela kvinnofridsarbetet.

<http://www.m.lst.se>

Länsstyrelsen i Skåne län. Här finns information om de satsningar som görs i Skåne kring hedersvåld

<http://www.roks.se>

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige. Roks är en feministisk organisation som verkar för kvinnors och flickors rättigheter och frigörelse, samt jämställdhet på alla plan.

<http://www.skolverket.se>

Här finns info om **Styrdokumentet för skolan;** skollagen, läroplanen och värdegrunden

<http://www.skolutveckling.se>

Myndigheten för skolutveckling: här finns bland annat info om **krishantering** på skolan

<http://www.socialstyrelsen.se>

Under Publicerat kan man ladda ned eller beställa **Socialstyrelsens publikationer**

<http://www.terrafem.org>

Terrafem driver Sveriges enda rikstäckande jourtelefon för kvinnor och flickor med utländsk härkomst. Här kan kvinnor få stöd och råd på för närvarande 41 språk. På hemsidan finns också information om föreningens verksamhet.

<http://www.vob.se>

V&B SYB AB är ett offentligt bolag som har särskilda familjehem för ungdomar som är utsatta för hedersrelaterat våld. Det ägs till lika delar av kommunförbundet Skåne och kommunalförbundet Kronoberg

Malmö stad

Vill du veta mer - kontakta

Margot Olsson, samordnare för Malmö stads Kvinnofridsprogram

Telefon 040-34 38 27

Embla - skyddat boende för flickor och unga kvinnor som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck

Telefon 070-992 08 15

Kriscentrum för våldsutsatta kvinnor och barn

Telefon 040-34 41 42

© John Luber/The Image Bank